

PRIMERJALNO-KONTRASTIVNO O ČLENKIH
(Primerjava nekaterih pogosteje rabljenih slovenskih in makedonskih členkov)

Лидија Аризанковска: *Од семантиката и синтаксата на дел од словенечките и македонските партикули*. Скопје: Филолошки факултет »Блаже Конески«, 2007. 125 стр.

Lidija Arizankovska: *Od semantikata i sintaksata na del od slovenečkite i makedonskite partikuli*. Skopje: Filološki fakultet »Blaže Koneski«, 2007. 125 str.

Monografija L. Arizankovske je pomembna zlasti iz dveh razlogov: 1) osnovno izhodišče obravnave je pomensko-skladenjsko, ki zaradi členkov samoumevno vključuje tudi besedilno ravnino, 2) primerjalna in hkrati tudi kontrastivna obravnava slovenskih in makedonskih členkov samo še poudarja izhodiščno smiselnost pomensko-skladenjske in hkrati skladenjskofunkcijske obravnave. Pridobitev dela je, da je avtorica v obravnavo uspela zaobjeti vso dosedanjo relevantno slovenistično strokovno literaturo,¹ kar verjetno lahko (vsaj) predvidevam tudi za makedonsko stran obravnave – torej vsa ustrezna strokovna literatura je vsaj upoštevana, drugo vprašanje pa je seveda, koliko in v čem lahko ta monografija dosedanje ugotovitve nadgrajuje. Nekaj je gotovo – z izdelanim metodološkim pristopom in s preiščeno zbranim in izbranim gradivom nekatere dosedanje ugotovitve tudi gradivno in primerjalno-kontrastivno potrjuje, kar je seveda dragoceno in upoštevanja vredno za vsa nadaljnja raziskovanja členkov.

Skladenjskofunkcijska obravnava členkov v današnjem slovenskem jezikoslovju postavlja v ospredje opredelitev členkov kot nestavčnočlenskih modifikacijskih besednih vrst, ki kot stavčni nadomestki ali nosilci skladenjskega naklona vzpostavljajo povezave s sobesedilom (SLP 2000, SS 2000). Pri členkih je poudarjen sporočanjški (komunikacijski) pomen, kjer je denotat nece-lovito govorno dejanje kot sestavina oz. poudarno ali omejevalno dopolnilo drugega govornega dejanja (SLP 2000: 29, 31, 47, 57); vsekakor je tako poudarjen tudi govorčev oz. tvorčev vidik. V povezavi s sporočanjškim pomenom je poudarjena tudi tematsko-rematska zgradba stavčnih povedi z upoštevanjem stavčnega naglasa.

Glede na pomensko-skladenjsko pomembnost in posledično pogostnost uporabe v besedilih so za obravnavo izbrani *še, že, samo, le* in *celo* in njihovi ustrezniki v makedonščini *yume, veke, samo, dyu (u)*. Po avtorici povzemam, da je najprej obravnavana njihova skladenjska mobilnost (»синтаксична мобилност«) oz. skladenjska premičnost (seveda z upoštevanjem členitve po aktualnosti), nato pa še njihova pomenska vrednost. Na začetku so predstavljena tudi merila izbora in referenčnosti gradiva – glede na socialno-funkcijsko raznovrstnost besedil je avtorica izbrala vzajemno prevedeno slovensko in makedonsko leposlovje, prevode tujih leposlovnih del v slovenščino in makedonščino, strokovno literaturo v obeh jezikih, dnevno publicistiko in tudi govorne medije, in anketirala je naravne govorce obeh jezikov.

V jedrnem delu je za vsak navedeni členek so najprej predstavljene in komentirane njegove skladenjskofunkcijske zmožnosti in nato še pomenske zmožnosti. Ta potek obravnave, tj. najprej 1) skladenjska premičnost členka in nato še 2) pomenska vrednost členka, se ponovi za vse že naštete članke: *še, že, samo, le, celo* oz. *yume, veke, samo, dyu (u)* z dodanimi pomensko-skladenjskimi različicami za vsak členek.

Tu bo v nadaljevanju za vsak slovensko-makedonski členkovni par povzeto, kaj novega oz. za nadaljevanje koristnega prinaša obravnava.

Pri členkovnem paru *še – yume* so poleg skladenjskopomenskih različic za izražanje dodatnih časovnih in kvantitativnih določitev tipa *Kaj še ne bo konca? (22), /.../ se je še enkrat priklonil (24)*, dodane so še makedonske različice za slovenski *še (še – yume u, še – cè yume,*

¹ Poleg skrbno izbranih in utemeljenih gradivnih virov, je treba še posebej poudariti avtoričin relevantni izbor strokovne literature, tako slovenske kot, upam si trditi, tudi tuje.

še – *дупу* (*u*), *še* – *u*, *še* – *дупу* (*u*), *še* – *само*, *še* – *веке*) in makedonska različica za slovenski **šele** (*šele* – *дупу*) in obratno, tj. slovenske različice za **yume** (*yume* – *še*, *yume* – *že*) v *Yume me печат камшицете по зрбот – Še vedno me pečejo po hrbtu udarci z bičem, Yume во својата девета лил десета година остана без родители – Že v devetem ali desetem letu je ostal brez staršev* ipd.; 19–39.

Pri členkovnem paru *že* – *веке* so poleg skludenjskopomenskih različic za izražanje dodatnih časovnih, prostorskih ali količinskih določitev tipa *Kava se že kadi* (44), *Ali si ga že videl?* (44), */.../ in že sredi doline so se srečali* (45), *Služila je že leto dni* (47) dodane še makedonske različice za slovenski **že** (*že* – *веке*, *že* – *yume*, *že* – *u*) in obratno, tj. slovenske različice za **веке** (*веке* – *že*, *веке* – *več*), npr. v *Илко не можеше веке да ги слуша нивните разговори – Ilko ni mogel več poslušati njihovih pogovorov*; 41–59.

Pri členkovnem paru *samo/le* – *само* so poleg skludenjskopomenskih različic za izražanje dodatnih omejevalnih, količinskih in naklonskih (velelnih) določitev tipa v *Samo/Le Marko je prebral knjigo, Samo pet se nas je zbralo, Samo zasmej se /.../, Le zmeni se /.../*; dodane so še makedonske različice za slovenski **samo/le** (*samo/le* – *само*, *samo/le* – *ajde*) in obratno, tj. slovenske različice za *само* (*само* – *samo/le*), in makedonska velelna-naklonska različica **ajde** za slovenski **le**, npr. *Ajde, jadu, дете, гладен не се учи! – Le jej, fant, s praznim želodcem se ne da študirati!* 61–86. Avtorica opozarja na možne stilne razlike med *samo* in *le* – po njenih raziskavah naj bi bil členek *le* bolj vezan na knjižni jezik, medtem ko naj bi bil *samo* na splošno bolj razširjen, zato tudi bolj splošnopogovorni.

Pri členkovnem paru *celo* – *дупу* (*u*) avtorica poudarja spodbujevalno funkcijo – s tema členkoma naj bi se dosegalo spodbujanje dejanja in presenečenje, npr. *Celo Marko ve za to – Дупу (u) Марко знае за тоа, Marko ima celo dve hiši – Марко има дупу две куќи* ipd., označuje lahko skrajnostne mere uresničevanja, npr. v *Marko je včeraj celo prišel – Марко вчера дупу дојде кај нас* (88, 90, 91, 94). Za *дупу* (*u*) sta slovenski različici *šele* in *celo* vzajemno obravnavani v primerih kot *Дупу мораш разбрав за тоа – Šele takrat sem zvedel(a) za to, Дупу u децата знаат за тоа – Celо otroci vedo za to* ipd. Možne so tudi členkovne kombinacije *дупу u – še celo*, *дупу yume – celo še*, *дупу веке u – celo več* v *Еднаш, така задевајќи ја, дупу u ја прегрна /.../ – Nekoč jo je še celo iz nagajivosti objel, Дупу yume денес заминувам – Celо še danes odidem, Разделени се, дупу веке u не живеат заедно – Ločena sta, celo več ne živita skupaj* (104–105).

In če je npr. propozicijska časovnost izražena s prislovi ali z glagolskimi oblikami oz. časi, se dodatna čustvenostna modifikacija časovnosti z vidika govorca/tvorca izraža s členki; tudi sicer je stalna spremstvena lastnost členkov naklonskost. Tokrat je v tej celotni primerjalno-kontrastivni obravnavi členkov in na vseh zgledih neposredno in posredno potrjeno, da je skludenjskofunkcijski pristop tako jezikovnosistemsko ustrezen kot metodološko učinkovit. Potrjeni sta tudi zlasti dve skludenjskofunkcijski vlogi členkov v stavčnih povedih ali v nadpovednih besedilih – to sta povezovalna (tako kohezijska kot konektorska) in naklonska.

Delo s svojo zgradbo in predvsem zaradi veliko primerjalnih zgledov omogoča tudi izbirno branje – tj. poleg da je strokovni vir za jezikoslovce, je lahko dober metodološki priručnik za prevajalce, seveda pa ima konkretno praktično uporabnost za prevajalce iz slovenščine v makedonščino in obratno.

Andreja Žele

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani